

HORVÁTH LÁSZLÓ

JOHN LOCKE ÉS A NAGY PÉNZÚJRAVERÉSI VITA

Jelen írás a Köz-Gazdaság korábbi számaiban két részben megjelent tanulmányhoz kapcsolódik, melyet John Locke írt További megfontolások a pénz értékének emelésével kapcsolatban címmel. Ebben a műben – egyéb névvel megjelent, illetőleg anonim, a nyilvánosságnak szánt, valamint magánlevelezésben fennmaradt eszmefuttatásai után – a filozófus és gazdaságelméleti gondolkodó kifejti véleményét egy pénzzel kapcsolatos vitában. A vita tárgya, hogy a fémtartalmuk nagy részét különböző okokból, részben természetes kopásból, részben pedig nyerészkedési céllal történő körülnyírás folytán elvesztő angol ezüstérméket – melyeket immáron széleskörű egyetértés alapján mihamarább be kellett olvasztani és új érmeiket gyártani belőlük – milyen névértéken verjék újra, illetőleg addig is, milyen értéken fogadják el a csökkent fémtartalmú pénzt. Locke amellett érvel, hogy az új érmeiket az eredeti sztenderd szerint, vagyis nem emelt névértékkel, azaz nem csökkentett ezüsttartalommal kell újraverni, és addig is a körülnyírt érmeiket törvényi alapon csakis a tényleges súlyuk alapján lenne szabad elfogadni.

Írásunk ennek a vitának és Locke tanulmányának a háttérét igyekszik felvázolni, röviden érintve Anglia korabeli történelmének legfőbb fordulópontjait, az újraverés kérdésköre kapcsán egymásnak feszülő érvrendszereket, továbbá a filozófus gondolatmenetének legfőbb pontjait, valamint azokat a szélesebb körű elméletitörténeti vonatkozásokat, amelyek fényében a kérdéskör tágabb perspektívába helyezhető.

1. ANGLIA TÖRTÉNELMÉNEK XVII. SZÁZADI MÉRFÖLDKÖVEI DIÓHÉJBAN

A XVII. század Anglia számára olyan gyökeres fordulatokat hozott, amelyek nemcsak történelmi, hanem eszmetörténeti szempontból is alapvetőek, hiszen számos politikatudományi és filozófiai művet ihlettek, és Locke munkásságára is lényegi hatást gyakoroltak. Ezért érdemes itt röviden felvázolni ezeket az egyébként közismert eseményeket, mindazonáltal részletes elemzésük szétfeszítené ezen írás kereteit, és céljával sem esne egybe.

Már a korszak első éveit meghozták az egyik alapvető változást: VI. Jakab skót király, az I. Erzsébet parancsára 1587-ben lefejezett Stuart Mária fia az angol trónt is elfoglalta 1603-ban I. Jakab néven, megalapozva ezzel a Stuart-dinasztia uralmát Angliában is. Az így létrejött skót-angol perszonálunió a bő száz évvel később kialakuló Nagy-Britannia csíráját alkotta, amikor is 1707-ben a két ország parlamentje is egyesült, amely állapot 1999-ig, a skót parlament újbóli különválásáig fennmaradt.

A következő megrázó történelmi eseménysor a polgárháború, amely a király – I. Jakab utóda, I. Károly – és a parlament közötti, 1640-től kezdődő konfliktusból fakadt, s 1642-ben fegyveres harccá vált, s amely nemcsak véres csatákat hozott, hanem az uralkodó kivégzését is 1649-ben. Noha a Brit-szigetek történelmében több uralkodó is erőszakos halállal halt, a „királygyilkosság” (regicide) kifejezést szűkebb értelemben erre az eseményre szokás alkalmazni, s ez korszakhatárként is szolgál, amikor is a pre-regicide vagy a post-regicide kifejezéseket használják. Az istentől eredeztethető uralkodói jogához ragaszkodó, s így kompromisszumképtelenségével saját vesztéhez hozzájáruló uralkodó kivégzését követően jött létre az angol köztársasági forma, a Commonwealth (1649-1653), majd az Oliver Cromwell egyeduralmán alapuló protektorátus (1653-1659). A lefejezett király fia, a száműzetésbe kényszerült trónörökös azonban a Cromwell halála utáni hatalmi vákuumot kihasználva 1660-ban hazatért, visszavette a hatalmat, s II. Károly néven 1661-ben trónra lépett. Ezzel megvalósult a Stuart-restauráció, s megkezdődött a „királygyilkosokon” való bosszúállás.

II. Károly fia, II. Jakab erős katolizáló törekvései igen népszerűtlenné tették őt protestáns alattvalói körében. Lánya, Mária viszont protestáns volt, s ő, majd férje, a holland Orániai Vilmos követte a királyt a trónutódlási sorban. Kezdetben Vilmos nem akart konfliktusba kerülni apósával, hogy ne veszélyeztesse majdani jogát a koronára, de amikor a királynak a második feleségétől fia született, Mária és férje utódlási reményei szertefoszlottak. Ekkor Vilmos 1688 végén partra szállt Angliában, ahol a lakosság protestáns többsége örömmel fogadta. Az ennek folytán győzedelmeskedő ún. dicsőséges forradalom véget vetett II. Jakab, s így a Stuart-dinasztia uralmának, s 1689-ben III. Vilmos néven trónra emelte az új királyt. Innen egyenes út vezetett ahhoz, hogy ugyanebben az évben a Brit-szigetek államai, valamint a velük az új uralkodó révén perszonalunióba került Hollandia is csatlakozzék a Napkirály terjeszkedő törekvéseit visszaszorítani célzó, Franciaország-ellenes augsburgi szövetséghez, amelyet ezután a Nagy Szövetségnek is neveztek, s ezzel Anglia belépett az ún. kilencéves háborúba. A háborúba lépés jelentős gazdasági következményekkel járt, amelyek a korszak pénzügyi vitáit, így Locke gondolkodását is nagyban befolyásolták.

Végezetül egy gazdasági szempontból alapvető fontosságú eseményt kell megemlítenünk, a Bank of England 1694-es megalapítását, amely szintén a háborúhoz köthető, mivel a meggyengült flotta megerősítéséhez olyan nagyságrendű anyagi forrásra volt szükség, amelyet a kincstár nem tudott biztosítani. Ezért volt szükség a magánkölcsönök bevonására az újonnan szervezett intézmény égisze alatt. A Bank of England megkapta a kizárólagos jogot, hogy a kormányzat pénzegeyenlegét kezelje, ezzel a világ második központi bankjává vált a svéd Sveriges Riksbank után.

2. JOHN LOCKE RÉSZVÉTELÉVEL FOLYÓ FŐBB PÉNZÜGYI VITÁK A XVII. SZÁZADI ANGLIÁBAN

A XVII. században számos angol merkantilista gondolkodó azon a véleményen volt, hogy Hollandia virágzó gazdasága nagyrészt az ottani alacsonyabb kamatlábnak köszönhető, ezért Angliában is ezt kell elérni, s ha a piac erre nem képes, akkor törvényileg kell felső korlátot szabni a kamatnak. Két fontos szerző is ezen a véleményen

volt: Sir Thomas Culpeper és Josiah Child. Az előbbinek írásai nagyban befolyásolták a parlament kamatmaximum-csökkentő lépéseit, először 10százalékról 8, majd 6 százalékra, Child pedig a tárgykörrel foglalkozó tanulmányában szinte minden gazdasági bajra hatásos gyógyírnak tartotta a kamat 4- százalékon való maximálását, hisz ezáltal a hollandnál is alacsonyabb kamatlábat lehetett volna biztosítani. Amikor 1668-ban ez törvényjavaslat formájában is felmerült, Child véleményével elsősorban Lord Anthony Ashley Cooper állt szemben.

Ashley, aki parlamenti képviselő, pénzügyminiszter és a Whig Párt egyik alapítója is volt, Locke befolyásos politikai pártfogójává vált már 1667-ben, amikor is a kor Angliájára jellemző szokásnak megfelelően – mely szerint vezető politikusok neves gondolkodókat kértek fel, hogy politikájuknak elméleti megalapozást dolgozzanak ki – felkérte Locke-ot, hogy csatlakozzon az ő köréhez. Ashley és Locke ilyen jellegű kapcsolata igen szilárd és gyümölcsöző volt, a politikus bevezette a filozófust a döntéshozó elit körébe, ő pedig tudományos megalapozottsággal érvelt pártfogója irányvonala mellett. Ezáltal Ashley ösztönzésére Locke azon munkálkodott, hogy hidat képezzen a politika és a gazdaságelmélet között, s éles elmével elemezze a pártfogója által felvetett gyakorlati kérdéseket.

Az elmélet és a gyakorlat ilyen jellegű kapcsolata játszott szerepet a kamatmaximálásra irányuló törvényjavaslat tárgykörében is, minthogy Ashley kérésére írta Locke az első gazdasági témájú – nem publikált – írását 1668-ban *A kamatláb 4 százalékra való csökkentésének némely lehetséges következményei* címmel. Ebben kifejtette, hogy a törvényileg maximált kamatnak negatív hatásai lennének, s a piacra kell bízni annak alakulását. A folyamat során a kamat a természetes rátára áll be, a természeti törvénynek megfelelően, a szabad emberek döntései által meghatározott hitelkeresletnek és hitelkínálatnak kiegyenlítődése alapján. Valószínűleg ezeknek az érveknek is volt hatásuk abban, hogy a felsőház 1669-ben elvetette a kamatmaximálásra irányuló törvényjavaslatot.

A politikus és filozófus karrierje a későbbiekben is párhuzamosan ívelt fölfelé: amikor 1672 tavaszán Ashley az Earl of Shaftesbury címet is megkapta, majd novemberben lordkancellárrá nevezték ki, továbbá az újonnan alapított Külkereskedelmi és Ültetvényi Tanács vezetői pozícióját is elnyerte, a testület titkári székébe pártfogoltja, Locke került. Számára ez messze több volt, mint egy pusztá terhelésmentes – ún. sine cura – presztízs-pozíció: ennek révén nyílt alkalma megismerni Anglia tengerentúli kereskedelmét, s egyszersmind befolyásolni az azzal kapcsolatos politikát.

A karriernek párhuzamos felívelésének azonban vége szakadt, amikor 1674 végén Shaftesburyt felmentették állásából, és a tanácsot feloszlatták, sőt a továbbiakban mindkét életpálya politikai okokból gyors zuhanásba kezdett. A hatalomra jutó toryk az earlt hazaárulással vádolták, s ezért ő kénytelen volt Hollandiába menekülni, ahol nem sokkal később, 1683-ban tüdőgyulladásban megbetegedett és elhunyt.

Locke 1683-ban követte pártfogóját a száműzetésbe, mert azzal gyanúsították, hogy részt vett a katolikus irányultságú II. Károly ellen tervezett Rye-házi összeesküvésben, holott erre igen csekély bizonyíték volt. Az ő élete azonban – pártfogójával ellentétben – szerencsés fordulatot vett: miután öt évet töltött Hollandiában, a dicsőséges forradalomkor, 1688-ban visszatért szülőföldjére, éspedig az új uralkodónak, Orániai Vilmosnak a feleségével, Mária királynővel egyazon hajón.

Shaftesbury halála után Locke-ot további befolyásos pártfogók támogatták. Ezek között volt Edward Clarke, ügyvéd és parlamenti képviselő, továbbá John Freke, akit a filozófus hollandiai tartózkodása idején ismert meg. Ez utóbbi kapcsolat azért volt döntő jelentőségű, mert ezen keresztül nyílt meg lehetősége Locke-nak arra, hogy megismerkedjék élete további szakaszának egyik legfontosabb patrónusával, Sir John Somersszel, aki neves ügyvéd és igen jelentős whig politikus volt, s később a nagypécsett őrzője és a lordkancellár címet is elnyerte.

Ez az együttműködés a pénzügyi viták kapcsán is igen jelentős volt, ugyanis 1690-ben a 4 százalékos kamatmaximálásra vonatkozó törvényjavaslatot újra benyújtották, s Child továbbfejlesztette az emellett érvelő, korábbi eszmefuttatását. Ekkor Somers megkérte Locke-ot, hogy kibővítsé az 1668-as értekezését, cáfolja meg Child újabb érvrendszerét, illetőleg általában a 4 százalékos kamatra vonatkozó törvényjavaslatot támogató véleményeket. Ennek folyományaképpen Locke több levelet írt a témával kapcsolatban Clarke-nak és Freke-nek, közösen úgy szólítva meg őket, hogy „Colledg” (a „college” régies formája). Ez a „kollégium” így egyfajta politikai akciócsoporthá vált, amely hatékonyan működő csatornákat biztosított a kérdéseknek és válaszoknak Locke és több jelentős politikus között, s az említett személyeken kívül csatlakozott ezen informális szerveződéshez Sir Walter Yunge, Sir Francis Masham (Locke földesura Essexben), valamint Lord Ashley (Shaftesbury már említett első earljének unokája, Locke korábbi tanítványa).

Somers felkérésére a kamatmaximálás ellen Locke által írt eszmefuttatások legjelentősebbike 1692-ben jelent meg a *Néhány megfontolás a kamatcsökkentésnek és a pénzérték emelésének következményeire vonatkozóan* címmel. Noha a szerző azt szeretete volna, hogy a művet névtelenül közzétesse egy szűk körben, Somers e kérést figyelmen kívül hagyta, és kinyomtatatta, mert a témát döntő jelentőségűnek tartotta Anglia jövője szempontjából. Az értekezés igen nagy hatást váltott ki, és minden bizonnyal fontos szerepet játszott abban, hogy a felsőház ismét leszavazta a kamatmaximálásra vonatkozó törvényjavaslatot.

Locke ezen tanulmányának másik része az érmék újraveréséről szóló nagy vitához kapcsolódik, mely Angliában 1690 óta folyt. Mivel a régi érmék a névértékhez képest a fémtartalmuk közel harmadát elvesztették, olyan nagy volt már a különbség az új érmékhez viszonyítva, hogy a Gresham törvény erőteljesen működött: a „rossz” pénztől akarván szabadulni, a népesség azt használta a forgalomban, a „jó” pénzt pedig felhalmozta. A fémtartalom csökkenését egyrészt a természetes kopás okozta, másrészt pedig a körülnyírás, melynek révén egyesek úgy jutottak nemesfémhez, hogy utána az érmével továbbra is eredeti névértéken tudtak fizetni.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a pénzverdének újra kellene vernie az érméket, a kérdés csak az volt, hogy mekkora – a korábbival egyenlő vagy csökkentett – fémtartalommal. A *Néhány megfontolás*ban Locke azt állította, hogy az adott névértékhez tartozó ezüstmennyiség csökkentése, a pénzrontás, voltaképpen csalás és látszatmegoldás. Kijelentette, hogy a pénzérme értékét a benne foglalt ezüst mennyisége határozza meg, és nem az a névérték, amelyet a hatóságok adnak neki. Ha például egy érme fémtartalmát egy huszaddal lecsökkentik, akkor az ember a piacon 20 egységnyi pénzért ugyanannyit tud vásárolni, mint amennyit 19-ért tudott korábban. A pénzrontás csupán egyfajta „hígítás”, a vásárlóértéknek, vagyis a reálértéknek a csökkentése. Ezzel szoros

összefüggésben Locke arra is felhívta a figyelmet, hogy helytelen az, hogy a kincstár és más hivatalok névértéken fogadják el a körülnyírt vagy bármilyen okból csökkent fémtartalmú érmeiket, pl. adófizetés esetén, mert ezzel azt idézik elő, hogy ezen érmék a népesség körében is névértéken forognak, s ez egyre nagyobb mértékű körülnyírásra ösztönöz, amelynek a törvényi tiltás és a kilátásba helyezett büntetések sem szabhatnak gátat. Ebből adódóan Locke szerint addig is, amíg nem verik újra az érmeiket, a fémtartalomnak megfelelően és nem a névérték szerint kellene azokat hivatalosan is elfogadni, aminek következtében a népesség körében is a súlyuknak megfelelő értékeléssel forognának, s így nem volna értelme azokat körülnyírni.

A másik vélemény szerint csökkenteni kell a névértékhez tartozó ezüstmennyiséget, vagy más oldalról tekintve ugyanezt: adott ezüstmennyiséget tartalmazó érme névértékét növelni kell – ezt a megfogalmazást tükrözi a *pénzérték emelése* kifejezés – mert így növelni lehet az ország pénzállományát. Ezen a véleményen volt többek között Charles Montague pénzügyminiszter, aki a kérdés tanulmányozására egy bizottságot állított fel, amelyet az elnökéről – Francis Scobellről – Scobell-bizottságnak neveztek el. Montague-nak bizonyára nagy szerepe volt abban, hogy 1695 augusztusában a kincstár arra utasította új titkárát, William Lowndest (1652–1724), hogy készítsen egy tanulmányt, amelyben kifejti a leértékelés melletti érveket. Ennek eredményeképpen született meg *Az ezüstérme módosításával kapcsolatos jelentés*, mely egy igen nagyarányú, 25 százalékos fémtartalom-csökkentésre tett javaslatot.

Lowndes *Jelentésének* megcáfolása érdekében Somers, akit időközben a whig adminisztráció már a nagypecsét őrzőjének nevezett ki, megkérte Locke-ot, hogy fejtsen ki ellenvéleményt a Privy Council előtt. Locke még a bírálendő irat megjelenésének évében, 1695-ben publikálta saját értekezését, *További megfontolások a pénz értékének emelésével kapcsolatban* címmel. Az írás fogadtatása olyan kedvező volt, hogy három kiadást ért meg egy év alatt. A szerző határozottan érvel amellett, hogy a pénzverde elsődleges feladata az, hogy a pénzt mint meghatározott ezüstmennyiség sztenderdjét szabja meg, és azt őrizze. A pénzrontás, a sztenderd megváltoztatása éppolyan önkényes és igazságtalan, mintha a hossz mértékeket változtatná meg a kormányzat, pl. ha egy lábat nem tizenkét, hanem tizenöt egységre osztana, és azt nevezné hüvelyknek, s így látszólag egy láb nagyobb hosszúságú lenne, mert több hüvelykből állna. Sőt mi több, a kormányzat, melynek feladata a szerződések betartatása, maga is szerződésszegést idézne elő, hiszen a földesúr és a hitelező reálértékben – vagyis ezüstmennyiségben – kisebb följáradékhhoz, illetőleg törlesztéshez jutna a megállapodásban foglaltakhoz képest, hiába kapná nominálértékben ugyanazt az összeget.

Locke egyik fő vitaellenfele, Nicholas Barbon, aki már korábban is érvelt a kamat 4 százalékra történő törvényi leszorítása mellett, 1696-ban keményen megtámadta a *További megfontolásokat*, s nominalista és államközpontú szellemben amellett érvelt, hogy csökkenteni kell a pénzérmék ezüstartalmát, mert szerinte a kereskedelem mércéje a pénz és nem az ezüst, illetőleg ez utóbbi csak általa válhat a kereskedelem eszközévé, hogy a hatóság azzá nyilvánítja.

Végül 1696-ban Locke javaslatának szellemében megkezdődött az újraverés, és így az érmék immáron a névértéküknek megfelelő eredeti ezüstartalommal kerültek forgalomba.

3. LOCKE ÉS LOWNDES VITÁJÁNAK FŐBB TÉMAKÖREI

Lowndes a *Jelentésében* kilenc érvet hozott fel a pénz névértékének emelése mellett. Ezek közül az első volt az, amelyre gondolatmenetének legfontosabb tételeit alapozta, nevezetesen, hogy amennyiben a pénzérme névértékét nem emelik, akkor az újonnan kibocsátott, a névértéknek megfelelő teljes fémtartalommal rendelkező érméket azonnal beolvasztanak, amint azok forgalomba kerülnek. A rúdezüstnek ugyanis magasabb volt az ára, mint a – hivatalosan – azonos fémtömeget tartalmazó pénzérmének. Eszme-futtatásának későbbi részében ezt a tényt Lowndes azzal magyarázza, hogy a rúdezüst szűkös lett, mert már nagy mennyiségben kikerült az országból, abból a célból, hogy finanszírozza Anglia külkereskedelmi mérlegének deficitjét, amelyet alapvetően a háború okozott, hiszen a tengerentúli hadjáratok költségeit természetesen külföldön kell fizetni. További, ezzel szorosan összefüggő oka a rúdezüst magas árának az, hogy a kereskedők nagy mennyiségben importálnak aranyat, mert annak ára Angliában, ezüstben számítva magasabb volt, mint a kereskedelmi partnereknél, s az ellenértéket rúdezüstben fizették, ami szintén növelte annak árát, hisz fokozta szűkösségét Angliában.

Locke ellenérve szerint a pénzverdei sztenderdnek, vagyis a pénz névértékének az adott fémtartalomhoz képest történő emelése nem oldaná meg a problémát, mivel a rúdezüst magas ára tulajdonképpen merő illúzió, hiszen a rúdezüst árának emelkedése (ill. bármilyen változása) logikailag kizárt. A filozófus ugyanis szilárdan meg volt győződve arról, hogy közmegegyezés alapján minden áru és szolgáltatás értékének a mércéje a színezüst. Ennélfogva két azonos mennyiségű színezüstnek szükségképpen azonos az értéke, függetlenül attól, hogy az érme vagy rúd formáját ölti-e magára. Erre alapozva Locke úgy érvel, hogy a rúdezüst drágulását az érmék ezüstartalmának csökkenése okozza, melynek oka elsősorban a körülnyírás. Ilyeténképpen csupán arról van szó, hogy több darab érmét kell fizetni a rúdezüstért, és annak ára ismét a korábbi értékre csökkenne, ha megint teljes fémtartalmú érmék forognának.

Mindennek alapján Locke szerint csupán két oka lehet annak, hogy érdemes legyen érméket beolvasztani. Egyrészt, ha azok a személyek, akik igen nagyszámú érmével rendelkeznek, kiválogatják azokat a darabokat, amelyek gyártási hiba folytán nagyobb fémmennyiséget tartalmaznak, mint a hivatalos pénzverdei súly. Másrészt, ha a fizetésimérleg-hiány miatt az árfolyam annyira megemelkedne, hogy érdemesebb volna rúdezüst kivitelével fizetni külföldre, mint kereskedelmi váltók révén. Az első problémát a pénzverdei gépesítés megoldja, hisz ennek köszönhetően minden érme lényegében a hivatalos fémtartalommal rendelkezik. A második ok fennmarad, amíg a háború tart, hiszen ez okozza a kereskedelmi mérleg nagyarányú hiányát. Locke szerint azonban ezt az okot nem képes megszüntetni az érmék névértékének fémtartalomhoz képesti növelése, mivel az ezüstmennyiség csökkentése egyszerűen megemelné az árfolyamot, így továbbra is érdemesebb lenne rúdezüst kivitelével fizetni, mint kereskedelmi váltók révén, és így a kereskedőknek továbbra is megérné, hogy érmék beolvasztásával biztosítsák a szükséges mennyiséget.

Hasonló módon cáfolja Locke Lowndesnak az arbitrázzsal kapcsolatos érvét is. Tény ugyan, hogy sokan profitra tesznek szert azáltal, hogy rúdezüstért külföldön aranyat vagy tiltott árukat vesznek, azt Angliában ezüstérméért eladják, s azon megint rúdezüstöt

vesznek, hogy folytassák az arbitrázs folyamatát. Locke azonban figyelmeztet, hogy ezt is a környírt érmék forgalma okozza: az arany ezüstpénz névértékben számított magas árát a csökkent ezüsttartalom eredményezi, viszont ugyanezek az ezüstérmék névértékben kerülnek beszámításra, amikor az arbitrázsőr rúdezüstöt vesz rajtuk. Az egész probléma megoldódna, ha a környírt érmék csupán a fémtartalmuk értékének megfelelően kerülnének elfogadásra egészen addig, amíg nem vonják be és nem verik újra azokat. Ekkor megszűnne az arbitrázs lehetősége, nem érné meg magas árat fizetni a rúdezüstért, s így a beolvasztásra való ezen ösztönzés is megszűnne.

A többi nyolc érv közül, amelyeket Lowndes felhoz a névérték emelése mellett, három érdemes részletesebben is megvizsgálni; azokat, amelyek a pénzmennyiség remélt növekedésével kapcsolatosak. Először is az emelés új rúdezüst mennyiségeket vonzana a pénzverdébe, amelyekből új érméket lehetne gyártani. Minthogy a nyílt piacon a rúdezüst ára jóval magasabb volt, mint amekkorát a verde jogosult volt érte fizetni, senki sem akarta a nyers ezüstjét a verdébe vinni. Az érmék névértékének növelése a pénzverdét ismét versenyképes vevővé tehetné, és nemcsak rúdezüstöt, hanem ezüstműt is hajlandók lennének az emberek vételre ajánlani, ezzel növelve az ország érmemennyiségét. Ez átvezet a másik érvhez, mely szerint szükség van a pénzmennyiség növelésére, hogy az megfeleljen a nemzet által folytatott kereskedelem és forgalom igényeinek. A harmadik érv szerint az emelés folytán ismét érdemes lenne forgalomba helyezni a magánszemélyek által felhalmozott teljes súlyú pénzérméket, ami szintén sokat segítene a szükséges pénzkínálat biztosításában, amíg az új érmék gyártása folyik.

Lowndes felhívja a figyelmet arra, hogy a felhalmozás problémája súlyosbodott, mióta 1695 áprilisában a képviselőház elfogadott egy javaslatot, mely szerint teljes mértékben kárpótolnák a környírt érmék tulajdonosait mindazon veszteségeikért, amelyeket az újraverés esetén elszenvednének. Ennek alapján ugyanis érdemes begyűjteni a teljes súlyú érméket, és amikor életbe lép a kárpótlás, akkor környírni őket. Így nyers ezüstre is szert lehet tenni, valamint a kompenzációért is jelentkezni lehet, vagyis kettős hasznot lehet elérni. A felhalmozás ezen indokát az átmeneti helyzet és az ezzel kapcsolatos bizonytalanság indokolta: ezen érmék akkor kerültek volna vissza a forgalomba – csak épp környírta – amikor ténylegesen megvalósul a kárpótlás, vagy akkor, ha eltörlik a tervezetet, és így megszűnik az ezzel kapcsolatos spekuláció.

Locke az első két érvet ismét arra az alapelveire építve vitatja, hogy a pénzérmék értékét a fémtartalmuk és nem a névértékük határozza meg. A névérték növelésének – vagyis adott névértékű érme ezüsttartalma csökkentésének – csak az lenne a következménye, hogy mindenki arányosan több érmét kérne egy adott áruért vagy szolgáltatásért. Ilyeténképpen az egész árszínvonal emelkedne, s így a rúdezüstnek nem volna nagyobb értéke, mint korábban, s nem is áramolna belőle több Angliába, mint korábban, és a tényleges pénzállomány – mai kifejezéssel a reálpénzkínálat – nem növekedne. Ha így lehetne növelni a valódi pénztömeget – érvel Locke –, akkor miért csupán 25 százalékkal növeljük a névértéket, és miért nem mindjárt 100 vagy 1000 százalékkal? Azt ugyan ő is elismeri, hogy a névérték-növelés ösztönzőleg hatna arra, hogy a teljes súlyú érmék visszakerüljenek a forgalomba, de ugyanezt a célt úgy is el lehetne érni, hogy rendeletbe kellene foglalni azt, hogy a környírt érmék csak a saját súlyuknak megfelelő értékben foroghatnak, és így már nem állna az emberek érdekében az, hogy inkább környírt érmével fizessenek, mint teljes súlyúval.

Az árszínvonal-emelkedés magyarázatát Locke a külkereskedelem kérdéskörével indítja: a külföldiek az angol érmeket mindenképp az ezüsttartalmuk és nem a névértékük alapján értékelik, ennél fogva az importjavak ára a névértékemeléssel arányosan nőne. Különösen a gabonának van ebben kitüntetett szerepe, hiszen az teszi ki egy tipikus munkás fogyasztásának zömét, vagyis ha ezen jószágnak megnő az ára, akkor a nominálbért is arányosan emelni kell, és mivel a bér lényeges költségelem, az otthon termelt áruk és szolgáltatások ára is hasonló arányban nőne. Ezzel Locke a mennyiségi pénzelméletnek megfelelő eredményre jut.

Érdeemes megjegyezni, hogy azzal Lowndes is egyetértett, hogy az importjavak ára a névértékemeléssel arányosan nő, de ezt a hatást elválasztotta a belső árszínvonal emelkedéstől, és az előbbiből nem következett az utóbbira. Szerinte ugyanis, akik tagadják a névértékemelést pénzkínálat növelő hatását, azok csupán a pénz külföldi felhasználásából indulnak ki (külkereskedelem, a külfölddel szembeni adósság törlesztése), és figyelmen kívül hagyják a belföldi felhasználást, ahol pedig a névértékemelést valóban elérné a kívánt pénzkínálat növelő hatást.

A hazai árszínvonal tekintetében tehát egyértelmű a két gondolkodó véleménye közötti különbség: Lowndes tagadja a névértékemelést árszínvonal növelő hatását, s ennél fogva állítja a reálpénzkínálat szerinte jótékony növekedését, Locke pedig éppen ellenkezőleg. A későbbi korok pénzelmélete (pl. Hume gondolatmenete) szempontjából azonban azt mondhatjuk, hogy a filozófus az időtávokat nem vette figyelembe. Elemzéseiből az derül ki, hogy azonnali hatásként tekintett egy hosszabb távú folyamatot; a valóságban viszont minden bizonnyal egy átmeneti időszakban valóban növekedett volna a reálpénz-mennyiség a névértékemelést hatására, és csak a későbbiekben nőtt volna az árszínvonal.

Noha Lowndes véleményével szemben megfogalmazott érveiből úgy tűnik, hogy Locke nem vette figyelembe azt a problémát, mely az újraverés miatti lecsökkenő érmemennyiségből fakad, ez a valóságban nem így van: Locke sokat dolgozott azon, hogy hogyan lehetne minimalizálni a csökkenő pénzkínálatból eredő negatív hatásokat. Mindenekelőtt azt javasolta, hogy ne egyszerre és nagy tömegben verjék újra az érmeket, hanem először lépjen életbe az a határozat, hogy a körülnyírt érmék csak súlyuknak megfelelő értékben foroghatnak, ennek következtében ezen pénzek használata igen kényelmetlenné vált volna, és a lakosság önként vitte volna őket a verdébe újraverés céljából. Ez azonban fokozatos és a polgárok tetszésére bízott folyamat lett volna. Locke annak is tudatában volt, hogy az érmék fémtartalom szerinti értékelése nagyban csökkentené a pénzállományt, de bízhatott abban, hogy ezt ellensúlyozhatja a felhalmozott teljes súlyú érmék újbóli forgalomba kerülése, amely – mint láttuk – érvrendszerének fontos elemét képezte.

Locke arra is figyelmeztetett, hogy amennyiben a tervezett teljes kompenzáció megvalósulna az újraveréskor a körülnyírt érmék tulajdonosai számára, akkor a fentebb leírt visszaélésre nyílna mód: az újonnan vert teljes súlyú érmék – a forgalomból kikerülve – hamar csalók kezére jutnának, akik körülnyírva és benyújtva azokat jelentkeznének a „kárpótlásért”.

Ha a későbbi idők – akár korunk – pénzelmélete, különösen a mennyiségi megközelítés irányából vizsgáljuk Locke gondolatait, akkor akár az a kérdés is felmerülhet, hogy Locke-nak miért okozott gondot a pénzmennyiség csökkenése, hiszen érvelhetett

volna azzal, hogy az árszínvonal is lecsökken, és az megoldja a kérdést, vagyis ugyanolyan semleges lesz a hatás a reálszférára vonatkozóan, mint az áremelkedés esetén. Nem szabad azonban elfelejtenünk azt, hogy mivel Locke lényegében a metalizmus talaján állt, tehát számára a nemesfém (ezüst) volt az érték mércéje, ezért szerinte, ha kisebb ezüstmennyiség forog érme formájában, az egyszersmind reálpénz csökkenést is okoz, amelynek igenis vannak káros, a kereskedelmet gátló hatásai. Ezzel szemben, ha a névértéket emeljük adott fémtartalom mellett, akkor az csupán – mai kifejezéssel – nominálpénzmennyiség növekedést okoz, amelyet az arányos árszínvonal emelkedés semlegesít.

A pénzkínálat és az árszínvonal problematikáján túl Locke a címletösszetétel kérdéskörét is felveti. Szerinte a kis címletekből többet kellene verni, hiszen ezek iránt igen nagy az igény, mert kézen-közön elveszhetnek, a gyermekek elteszik vagy elveszítik őket, valamint az adásvételekhez is nagy mennyiségben szükségesek. Ez utóbbi érvet nem részletezi, de eléggé nyilvánvaló, hogy nagy értékű vásárlást – ha nehézkesen is – de kis címletekkel is le lehet bonyolítani, kis értékű ügyletet azonban meghiúsíthat a kis címletek hiánya, mert ha mindkét félnél csak nagy címlet van, akkor sem a vevő nem tudja a pontos összeget fizetni, sem az eladó a visszajárót. Igen érdekes ezt a gondolatmenetet összevetni egy bő száz évvel korábbi eszmefuttatással, amely ráadásul magyar vonatkozású. Báthory István erdélyi fejedelem ugyanis – immáron lengyel királyként, de Erdély ügyeit messzi földről továbbra is kezében tartva – 1583-ban az erdélyi hármastanácshoz címzett levelében arra figyelmeztet, hogy szükséges aprópénzt verni, mert ha túl sok „öreg” – azaz nagy címletű – pénz van az országban, a kis címletekből pedig hiány alakul ki, akkor óhatatlan, hogy a nagy címletű pénz külföldre áramlik a kis címletűekért cserébe, és így fordított egyensúlytalanság alakul ki: a nagy címletből keletkezik hiány. Nem csoda tehát, hogy a hármastanács azzal a kéréssel fordult Báthoryhoz, hogy „öreg” pénzt küldjön segítségképpen királyságából, Lengyelországból az Erdélyi Fejedelemségbe. Ennek teljesítése helyett azonban a király a fentebbi, elméletileg is megalapozott jó tanáccsal szolgált. Nyilván tudatában volt, hogy a kérést nem annyira a címletösszetétel problematikája, hanem a fejedelemség kincstárának üressége motiválta.

Eddig e pénzügyi vitáknak elsősorban a szűkebb szakmai oldalával foglalkoztunk – mint például a pénzkínálat, az árszínvonal, a címletösszetétel – mindazonáltal a kor Angliájában, egy hosszú és költséges háború közepette, a kérdéskörnek igen fontos politikai és társadalmi vonzatai is voltak, ezek közül is kiemelkednek a közpénzügyi és az elosztási témák.

Mindenekelőtt azt kell számításba vennünk, hogy az újraverés milyen hatással lett volna az állam pénzügyeire, és ez mennyiben befolyásolta az egyes politikai érdekkörök véleményét és tevékenységét. A költségvetést a következő módokon befolyásolta volna ezen tervezett lépés: a lakosságnak igen nehézkes lett volna adót fizetnie, hisz ezt technikai okokból akadályozta volna az, hogy az összes körülnyírt érmét bevonják és újraverik. Ezen átmeneti idő alatt nem lett volna elegendő pénz az adó időben való befizetésére. Másodsorban, ameddig bizonytalan a körülnyírt érmék sorsa, addig igen erős a késztetés arra, hogy felhalmozzák a teljes súlyú érméket, s ezekkel ne, vagy minél később fizessenek adót, s ennél fogva igencsak akadozna a kincstár adóbevétele. A forgalomban lévő megfelelő érmemennyiség hiányában, a bizalomvesztés okán a kincstárjegyek árfolyama is csökkent, és ezért 1695 nyarán 25 százalékkal kellett leértékelni őket. Harmad-

sorban, ha a körülnyírt érmék birtokosait bármilyen formában vagy mértékben kárpótolják, akkor ez igen nagy terhet róna az államháztartásra. Végül egy kedvező hatás is megemlítendő: ha az angol érmék az eredeti súlyukkal kerülnének újraveretésre, akkor az árfolyam előnyös változása révén olcsóbbá válna a külhonban vívott háború finanszírozása angol pénzben mérve. Ez utóbbi kedvező hatás persze csak látszólagos, hiszen, ahogy azt mindkét vitapartner elismeri – Locke a metallista elvei alapján mindenképp, de mint fentebb említettük, a külföldi relációra vonatkozóan Lowndes is – külföldön az angol pénzeket csakis ezüsttartalmuk alapján értékelik, vagyis csak nominálisan csökkennének a háborús költségek az újraverés hatására, a fizetendő nemesfém-mennyiség azonban ettől még az eredeti szinten maradna.

Ezen közpénzügyi kontextus figyelembe vétele igen fontos perspektívát kínál a kor-szak pénzügyi vitáinak elemzéséhez. A kincstár természetesen olyan reform mellett érvelt, amely – az ottani szakértők véleménye alapján – segíti az állami kiadások finanszírozását. Miután áttekintettük, hogy az újraverés – általánosságban, vagy az eredeti nemesfém-tartalom mellett – milyen hatással lett volna az állam pénzügyeire, vessünk egy pillantást arra, hogy a névértékelés melletti újraverés milyen – vélt vagy valós – előnyöket hozott volna a kincstárnak, vagyis milyen állami érdekek fűződtek ahhoz, hogy az újraverést csökkentett ezüsttartalommal valósítsák meg.

Paradox módon mindenekelőtt egy kedvezőtlen következményt kell kiemelnünk. Amennyiben ugyanis a pénz névértékét növelnék, azaz adott névérték mellett ezüsttartalmát csökkentenék, akkor átmenetileg növekedne a tengerentúli hadviselés költsége az angol pénz névértékében számítva, hisz – ahogy fentebb említettük – külföldön csak a súlya alapján értékelik az angol pénzt. Ezen kedvezőtlen hatás mellett mindazonáltal közvetlen és jelentős előnyökre is szert tehetne a kincstár. Mindenekelőtt – ahogy Lowndes *Jelentése* megjegyzi – visszaáramoltatná a forgalomba azokat a teljes súlyú érméket, amelyeket a leendő névértékelés reményében halmoztak föl. Ez azért is volt jelentős szempont, mert a kincstárnak égető szüksége volt jó minőségű érmékre, hogy ezáltal kifizethesse az adósságainak minél nagyobb részét, és csökkentse, vagy épp lenullázza a kincstárjegyek árfolyamcsökkenését, s így visszaállítsa azok szokásos forgalmát. A másik jelentős előny az lett volna, hogy a névértékelés ösztönözte volna a polgárokat arra, hogy ezüstérme formájában nyújtsanak hitelt az államnak, hisz így adott fémtartalommal magasabb névértékű követelésre tehetnének szert. További kedvező hatás Lowndes szerint az, hogy az általa ajánlott névértékelést bármikor vissza is lehet fordítani. A szerző ugyanis hangsúlyozza, hogy amennyiben majd a nemzet gazdagsága azt lehetővé teszi, akkor a parlament bölcsessége révén újra csökkenteni lehet a névértéket, vagyis az ezüsttartalmat növelni. Ez egy hallgatóságos ösztönzés volt a pénztulajdonosok felé, hogy az emelt névértékű pénzben minél nagyobb hitelt nyújtsanak az államnak, mielőtt még a névértékcsökkenés bekövetkezik. Ha ugyanis még a könnyebb pénzben nyújtották a kölcsönt, akkor a későbbi fémtartalom-emelés után is a korábbi, emelt névérték alapján számított törlesztést kapják vissza, de már súlyosabb pénzben, és így többet ezüstmennyiséghez jutva nyernek az üzleten.

Mindezek az érvek a kincstár előnyeit voltak hivatva kimutatni egy esetleges névértékelés esetére. Mindazonáltal egy ilyen reform sokaknak veszteséget is okozott volna, olyanoknak is, akiknek erős lobbijük volt a parlamentben, vagy épp maguk is parlamenti képviselők voltak. Épp ezért a politikai helyzet kényszere alatt a kincstári

érdekek érvényesítéséhez meg kellett „vásárolni” a majdani vesztesek támogatását. Ők voltak az aranyművesek – akik voltaképpen a korszakban a bankári tevékenységet látták el – és más pénzügyi közvetítők, akik mások által letétbe helyezett pénz nagy mennyiségeinek birtokában voltak, s nagyrészt körülnyírt érmék formájában, jelentős veszteségeket szenvedtek volna el, ha a könnyű pénzt kárpótlás nélkül kivonták volna a forgalomból, vagy csupán a súlyuk szerinti értékben foroghattak volna. Ezért érvelt Lowndes a kárpótlás mellett, amelynek egyik módja az erre a célra kivetett adó lett volna, melynek révén az újraverés költségeit nem csupán bizonyos csoportok, hanem az egész nemzet egységesen viselte volna. A növelt névérték melletti további érv volt az a remélt kölcsön, amelyet a polgárok a National Land Bank létrehozására fizettek volna be, amelyet a kincstár tervezett megalapítani abból a célból, hogy az a Bank of England vetélytársa legyen. A csökkentett ezüsttartalom ugyanúgy ösztönzőleg hatott volna az erre a célra irányuló kölcsönadásra, mint általában a kincstár számára való hitelezésre, ahogy azt fentebb már kifejtettük.

Mindazonáltal felmerül a kérdés, hogy ezeket az érveket Lowndes a saját meggyőződése szerint írta-e, vagy hűséges közszolgaként teljesített egy hivatalos megrendelést. A kérdés megválaszolásához több tényezőt kell figyelembe venni. Először is a *Jelentést* a szerző valóban a kincstár megrendelésére írta, és a királyi nyomdán keresztül került tágabb olvasótábor elé. Másodsor, az ajánlásai igen hasonlóak azokhoz, amelyeket a képviselőház újraverési bizottsága fogalmazott meg ugyancsak 1695-ben, vagyis nincs kizárva, hogy Lowndes ezt a politikai irányvonalat igyekezett – akár saját meggyőződésével szemben is – támogatni. Mindez természetesen nem bizonyítja, hogy a szerző nem a saját véleményét fogalmazta volna meg az írásában, mindazonáltal van egy körülmény, amely mégis ezt valószínűsíti, nevezetesen az, hogy 1695 januárjában Lowndes még olyan magánjelentést nyújtott be, amelyben igencsak kritikus volt egy olyan újraverési javaslattal szemben, amely később az általa jegyzett *Jelentésben* szerepelt. Ezt a javaslatot Lewis Gervaise nyújtotta be a kincstárnak január elején, majd beemelte egy pamfletbe, amely 1696-ban név nélkül került a nyilvánosság elé. Gervaise ezen tervezete alapján az összes körülnyírt érmét be kellett volna olvasztani és újraverni az eredeti súly és méret szerint, de a névértéket növelni kellett volna 1697-ig, s azután két fokozatban lehetett volna visszacsökkenteni a szokásos mértékre.

Lowndes még az ugyanabban a hónapban írt válaszában igyekezett visszaverni ezeket az érveket. Szerinte ugyanis a tervezet nem biztosította volna a körülnyírás miatti veszteségeket, szemben azzal, ahogyan a javaslat ígerte. A veszteség megmaradt volna, és csak egy képzetes kárpótlás lépett volna életbe a névértéknövelés révén. Ezzel szemben a veszteségek valóságosak lennének, ha a névértéket újra leszállítanák az eredeti értékre. Továbbá a tervezet lecsökkentené az állami bevételeket az adók és a kincstárnak nyújtott kölcsönök ezüsttartalom-csökkenése következtében. Ráadásul a háborús helyzetben a külföldön fizetendő hadiköltségek névértéke növekedne, hiszen ott csakis az ezüsttartalom alapján értékelik az angol pénzeket, vagyis a valós, a belső érték alapján. Ugyanezen érv mentén az importárak ára is növekedne, jóllehet a belső árszínvonal esetleg stabil maradna. További következmény, hogy a járadékból élők reáljövedelme is csökkenne, hiszen a nominálisan rögzített bérleti díjak kisebb ezüsttartalommal kerülnének kifizetésre.

Mindezeket az érveket akár Locke is felhozhatta volna a névértékemeléssel szemben, kivéve a belső árszínvonal stabilitását, amelyről, mint fentebb láttuk, igyekezett bebizonyítani, hogy az importárak, különösen a legfőbb bérjóságnak számító gabona drágulása folytán, a bérköltség emelkedésén keresztül szintén növekedne. Azonban valószínű, hogy mindez Lowndes saját véleménye volt, mert ezt a vitairatot nem szánta a nyilvánosság elé, vagyis nem lett volna indoka arra, hogy saját igazi meggyőződését eltitkolva népszerűbb véleményeket fogalmazzon meg. Mínt hogy azonban ez a gondolatmenet szöges ellentétben áll az általa később hivatalos felkérésre megírt *Jelentéssel*, feltételezhető, hogy Lowndes ez utóbbi tanulmányában valószínűleg nem a saját meggyőződését fogalmazta meg, hanem csupán politikai megrendelésre írta meg azt.

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy a szűk értelemben vett szakmai szempontokon kívül Locke-nak milyen motivációi lehettek véleménye formálására. Az szinte biztosra vehető, hogy teljes és őszinte elkötelezettséggel támogatta a királyt, a kormányzatot és ennek folyamánaképpen az éppen folyó háború viselését is, tehát a pénzügyi érveit is nagyrészt ez a cél határozta meg. Ő Lowndes – saját vagy megrendelésre írt – érveivel szemben azt igyekezett kimutatni, hogy a névértéknövelés éppenséggel rontaná az állam pénzügyi helyzetét. Az ezüsttartalom csökkenése ugyanis megfosztaná a korona korábbi hitelezőit a követelésük jelentős hányadától, és ezen hitelességvesztés miatt igencsak megnehezülne újabb kölcsönöket szerezni a magánszférától az állam számára. A hitelezők ezüstmennyiségben számított vesztesége 20 százalék lett volna, hiszen a névérték a terv szerint 25 százalékkal növekedett volna, vagyis adott névértékű érme egyötödnyivel kevesebb fémeket tartalmazott volna.

Locke figyelmeztetése azonban, amely az állami pénzügyekkel kapcsolatban óv a névértékemeléstől, nem mentes az elosztási, társadalompolitikai szempontoktól, amelyek alapján valószínűleg hajlamos volt túlbecsülni a korona veszteségeit a tervezett ezüsttartalom csökkenése esetére. Ő ugyanis tudatában volt annak, hogy ez a fajta pénzügyi változás olyan jövedelemelosztási módosulásokat okozna, amelyekkel ő nem értett egyet. A névértékemeléssel ugyanis azok és csakis azok számára volna kedvező, akik nagy mennyiségű, teljes súlyú érmét halmoztak föl, vagyis a bankárok és aranyművesek számára. Ennek következtében a gazdagok még gazdagabbak lennének, s ezt a nemzet többi tagjának a zsebéből kellene kifizetni a tervezett reform szerint. A legfőbb kárvallottak a földesurak és a hitelezők lennének, hisz ők kapnák a névértékben rögzített járadékot és törlesztőrészetet kisebb ezüsttartalommal. Ráadásul a földesurak eddig is a háború aránytalanul nagy költséghányadát viselték, hiszen 20 százalékos járadékadót kellett fizetniük. Ezzel szemben, ha rendeletbe adnák, hogy a körülményért érmék csak a súlyuknak megfelelő értéken vehetnének részt a forgalomban, akkor ez a „pénzt adóztatná meg”, és ez Locke szerint igazságos megoldás lenne, hiszen végső soron a körülményért pénz miatti veszteségeket azok viselnék, akik eddig is profitáltak ebből a tevékenységből: vagyis főképp az aranyművesek és más pénzügyi közvetítők.

A Locke-Lowndes vita néhány főbb pontjának áttekintése után végezetül kísérletet teszünk arra, hogy az egymásnak feszülő érvrendszereket tágabb elméletörténeti perspektívába helyezzük. Az egyik szempont, hogy a két nézetrendszer értelmezhető-e úgy, hogy egy inflációs nyomás alatt álló gazdaságban szabad teret adunk-e ezen folyamatnak, és gazdaságpolitikai lépésekkel utólagosan alkalmazkodunk hozzá – ez felelne

meg Lowndes névértékelő szándékának – vagy pedig megpróbáljuk azt megfékezni az eredeti pénzverési sztenderdhez való visszatérés révén, Locke tanácsát követve. Ha elfogadjuk ezt az értelmezést, akkor Lowndes voltaképpen meg akarta óvni a gazdaságot attól a reálköltségtől, a termelés- és foglalkoztatásbeli áldozattól, amely az inflációcsökkentéssel jár, Locke viszont ezt vállalta volna az árstabilitás, a pénz értékállósága védelmében. Ebben a keretben vizsgálva a két ellentétes álláspontot, arra a következtetésre juthatunk, hogy a vita a későbbi évszázadok hasonló nézetkülönbségeit vetíti előre, egészen a XX. század keynesiánus-monetarista szembenállásáig. Ezen értelmezési kerettel szemben azonban két érv hozható fel. Egyrészt egy gazdaságtörténeti, mely szerint erősen kétséges, hogy az adott időszakban illetve azt közvetlenül megelőzően érzékelhető infláció lett volna Angliában, vagyis hogy ez motiválhatta volna a problémafelvetést. A másik pedig elméleti történeti, mely abból indul ki, hogy – mint fentebb említettük – Lowndes szerint a belső árszínvonalat nem befolyásolja a névértékelés, csakis az importárak drágulnának. Ennek alapján ő nem is érvelhet az inflációra alapozva a fém-tartalom csökkentése mellett.

A másik értelmezési keret a pénz mibenlétével kapcsolatos, évszázadokat átívelő vitán alapul, amelyben a metallista és chartalista (ill. nominalista) nézetek csapnak össze. Ebben Locke lényegében az előző álláspontot képviseli, hiszen érveiben mindig nagy hangsúlyt helyez a pénz fémtartalmára, amely szerinte a kereskedelem alapvető mércéjéül szolgál. Természetesen a filozófus ezen véleménye szoros összefüggésben van némely általánosabb gazdaságtudományi és pénzügyi nézeteivel, amelyek lényege szerint a magántulajdont az a munka teszi igazságossá, amellyel az ember a természet adományait feldolgozza, és ezáltal értéket ad neki. Az így keletkezett jogos tulajdont a magánszemély felhalmozhatja, ennek azonban gátat szab a természeti törvény, mely a saját használaton túli tartalékolást tiltja, hiszen megromolhat, kárba vesztet az felesleg, amelyet más el tudna fogyasztani. Ezt a problémát oldja fel a pénz, mely romolhatatlan anyagának köszönhetően korlátlan felhalmozást tesz lehetővé.

Ezzel szemben a chartalista megközelítés alapján a pénz lényege egy elszámolási egység, amellyel a tulajdonosa egy vele szemben fennálló adósságot, vagyis egy általa érvényesíthető követelést tud a társadalom felé bizonyítani, s amely független az információhordozó felülettől, amelyen megjelenik. Ennek alapján mindegy, hogy ez az információ nemesfémen van-e rögzítve, vagy pedig önmagában értéktelen anyagon, pl. papíron. Locke azonban a saját, elvi szinten egyértelműen vallott metalizmusa ellenére is bizonyos mértékig elismeri a chartalizmus gyakorlati létjogosultságát, amikor a *Néhány megfontolásban* felhívja a figyelmet arra, hogy a körülményért érméket a polgárok azért fogadják el teljes névértékben, mert a szerződések kötések előre feltételezik, hogy a hivatalos sztenderd szerinti fémtartalmú érméket kapnak majd fizetésként. Locke ezen érvét úgy értelmezhetjük, hogy a megelőlegezett bizalom, amely a metallista elveken alapul, teszi lehetővé azt a chartalista jelenséget, hogy a csökkent fémtartalmú érmék is névértéken foroghatnak, s ez a gondolat már előrevetíti a későbbi pénzügyi, pénzügyfilozófiai viták alapvető problémakörét is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Appleby, J. O. (1978): *Economic thought and ideology in seventeenth-century England*. Princeton: Princeton University Press.
- Bekker Zs. (szerk.) (2002): *Magyar közgazdasági gondolkodás*. Budapest: Aula Kiadó.
- Bell, S. A. (2000): *A chartalist critique of John Locke's theory of property, accumulation, and money: Or, is it moral to trade your nuts for gold?* <http://www.modernmoneynetwork.org/uploads/1/2/5/3/12534585/locke.pdf>
Lekérdezve: 2015.08.03.
- Challis, C. E. (1992): *A new history of the English Mint*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eltis, W. (1995): „John Locke, the quantity theory of money and the establishment of a sound currency” in: Blaug, M. (szerk.): *The quantity theory of money: from Locke to Keynes and Friedman*. Aldershot: Edward Elgar Pub: 4-26.
- Fay, C. R. (1932-34): „Locke Versus Lowndes” *Cambridge Historical Journal* 4: 143-55
- Feavearyear, A. (1963): *The Pound Sterling: a History of English Money*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press.
- Horsefield, J. K. (1960): *British monetary experiments, 1650-1710*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jones, D. W. (1988): *War and economy in the age of William III and Marlborough*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kleer, R. (2001): *Reappraising Locke's case against "Raising the coin"* <http://www.uregina.ca/arts/economics/assets/docs/pdf/papers/090.pdf> Lekérdezve: 2015.08.03.
- Li, Ming-Hsun. (1963): *The great recoinage of 1696 to 1699*. London: Weidenfeld and Nicolson
- Mayhew, N. J. (2000): *Sterling: the history of a currency*. New York: John Wiley & Sons
- Mackie, J. D. (1985): *A history of Scotland*. Harmondsworth: Penguin Books.
- McCusker, J. J. (1978): *Money and exchange in Europe and America, 1600-1750: a handbook*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Morrison, J. A. (2008): *A Monetary Revolution: John Locke and the Creation of England's Fixed Exchange Rate Regime*. https://ncgg.princeton.edu/IPES/2008/papers/F110_paper3.pdf Lekérdezve: 2015.08.03.
- Morton, A. L. (1977): *A people's history of England*. Berlin: Seven Seas Publishers.
- Rothbard, M. N. (2010): *John Locke vs. the Mercantilists and Inflationists*. <https://mises.org/library/john-locke-vs-mercantilists-and-inflationists> Lekérdezve: 2015.08.05.
- Schumpeter, J. A. (1954): *History of economic analysis* ed. E. B. Schumpeter, New York: Oxford University Press.
- Shiro, Yoji. (2006): *The Controversy between J. Locke and W. Lowndes & Complementarity among Monies in Early Modern England* <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers2/Yoji.pdf> Lekérdezve: 2015.08.08.